

tashqari, boshqa gap tarkibidagi bir xil o'rinda kelgan sintaktik birliklarning funksional maqomi ham qiyoslanadi.

ADABIYOTLAR

1. Буранов Дж. Сравнительная типология английского и тюркских языков. – Москва: Высшая школа, 1983. – 268 с.
2. Жигадло В.Н., Иванова И.П., Иофик Л.Л. Современный английский язык. – Москва: Изд-во литературы на иностр. яз., 1956. – 350 с.
3. Курилович Е. Очерки по лингвистике. – Москва: Наука, 1963. – 168 с.
4. Милевский Т. Предпосылки типологического языкознания // Исследования по структурной типологии АН СССР. – Москва, 1963. – 280 с.
5. Мухин А. М. Функциональный синтаксис. – СПб., 1999. – 184 с.
6. Мухин А.М. Функциональный синтаксис. Функциональная лексикология. Функциональная морфология. – СПб., 2007. – 198 с.
7. Curme G.O. A grammar of the English Language. Vol. 2-3. London – New-York: 2006. – 240 p.
8. Kempson R.M. Semantic Theory. Cambridge University Press, 2007. – 440 p.
9. Roberts P. English Syntax: A programmed instruction to transformational Grammar: New-York: Hozcourt, Brace and world, 2008. – 524 p.
10. Yusupov U.K. Teoriticheskie osnovy sopostovitelnoy lingvistiki. – Tashkent: Fan, 2007. – 126 s.
11. Whitehall H. Structural Essentials of English. – New-York, 1956. – 394 p.
12. Zandvoort R.W. A Handbook of English Grammar. – Groningen, 1998. – 436 p.

NEMIS TILI IKKINCHI CHET TILI O'QITUVCHISINING KASBIY KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH

Q.M.Begmatov PhD,dots.v.v.b.
SamDChTI

Annotatsiya. Ushbu maqolada chet tili o'qituvchisining kasbiy kompetentligining turli xil tarkibiy qismlari, ularning kasbiy yo'naltirilgan madaniyatlararo kompetentligini baholash mezonlari hamda nemis tili o'qituvchilarining kasbiy-pedagogik faoliyati haqida so`z yuritiladi.

Kalit so`zlar: kasbiy faoliyat, kompetentlik, uslubiy kompetensiya, psixologik-pedagogik kompetensiya, pedagogik mahorat, kasbiy tafakkur.

Annotation. This article discusses the professional activity of a foreign language teacher, the competition of various products, and the professional and pedagogical activity of the teacher according to their professional directions.

Key words: professional activity, competence, methodological competence, technical-pedagogical competence, pedagogical skills, professional thinking.

Аннотация. В данной статье говорится о различных компонентах профессиональной компетентности учителя иностранного языка, критериях оценки его профессионально-ориентированной межкультурной компетентности, профессионально-педагогической деятельности учителей немецкого языка.

Ключевые слова: профессиональная деятельность, компетентность, методическая компетентность, технико-педагогическая компетентность, педагогическое мастерство, профессиональное мышление.

Bugungi dunyoda kechayotgan globallashuv davrida nemis tili o'qituvchisining o'rni va maqomini belgilash nemis tili o'qituvchisining kasbiy kompetentligi darajasiga, kasbiy va shaxsiy fazilatlariga yangi talablarni ilgari suradi. Ushbu talablar quyidagilardan iborat: "mustaqil va tanqidiy fikrlash qobiliyati; pedagogik innovatsiyalarga ochiqlik; o'z bilim va ko'nikmalarini ta'limning o'zgaruvchanligi sharoitlariga moslashtirish qobiliyati; yangi muammolarni hal qilish va kasbiy mas'uliyatni o'z zimmasiga olish qobiliyati; mustaqil va ijtimoiy faoliyatga; kasbiy tafakkur, izlanish va ijodiy faoliyat qobiliyati; kasbiy o'z-o'zini tarbiyalash va o'z-o'zini rivojlantirish qobiliyati" [6:19].

Yuqoridagilardan kelib chiqib G. A. Kitaygorodskaya [5:16] ning takliflari nihoyatda muhim hisoblanadi. U chet tili o'qituvchisining kasbiy kompetentligining turli xil tarkibiy qismlarini taklif etadi:

- uslubiy kompetensiya;
- psixologik-pedagogik kompetensiya;
- ijtimoiy va psixologik kompetentlik;
- lingvistik va ijtimoiy-madaniy kompetensiya;
- pedagogik mahorat;
- kasbiy tafakkur.

Nemis tili (ikkinchi chet tili sifatida) o'qituvchisining kasbiy kompetentligini baholash doimo olimlar va metodistlarning diqqat markazida bo'lib kelgan. Ye.I.Passov [7:117] o'qituvchi uslubiy ko'nikmalarini olti turda belgilaydi (dizayn, moslashtirish, tashkiliy, kommunikativ, gnostik va tadqiqot) va chet tili o'qituvchisi olti xil xususiyatlari (umumiy fazilatlar, psixologik zukkolik, amaliy va psixologik fikr, psixologik xushmuomalalik, boshqalar va tanqidiy talab). Uslubiy ko'nikmalar va shaxs xususiyatlarini kasbiy mahoratning uch darajasida (uslubiy savodxonlik darajasi, uslubiy hunar darajasi va uslubiy mahorat darajasi) ko'rib chiqadi.

Nemis tili ikkinchi chet tili o'qituvchisining kasbiy faoliyatida ijtimoiy-madaniy bilim, ko'nikma va qobiliyatlarning ahamiyatini ta'kidlab, unda kasbiy muammolar

bo'yicha madaniyatlararo munozaralarda bilvosita madaniyatlararo kasbiy muloqot va bevosita ishtirok etish mumkin emas. Ushbu kasb mutaxassisleri orasida ikki madaniyatli kasbiy va pedagogik kompetentlikni rivojlantirish zarurligini ta'kidlash mumkin. Uning tarkibiga til, nutq, lingvo-madaniy, madaniy va mavzuiy kompetensiyalar kiradigan integrativ hodisa hisoblanadi.

Nemis tili o'qituvchisining kasbiy va pedagogik kompetentligining bir qismi sifatida tadqiqotchilar quyidagi asosiy kasbiy va pedagogik kompetensiyalarni ajratib ko'rsatadilar: 1) umumiy madaniy, bu chet tili o'qituvchisining keng umumiy gumanitar ta'limini, uning dunyoqarashini, madaniyat va ta'limning umumiy darajasini nazarda tutadi; 2) kommunikativ, bu chet tilidagi muloqotni amalga oshirish qobiliyati va tayyorligi deb tushuniladi; 3) umumiy pedagogik, jumladan, psixologik, pedagogik va ta'limiy qobiliyat deb qabul qilinadi.

Ta'kidlash joizki, tili o'rganilayotgan madaniyat vakillari bilan muloqotga bo'lgan ehtiyojning o'sib borishi chet tili o'qituvchisining madaniyatlararo muloqot vositachisi sifatidagi kasbiy tayyorgarligini mustahkamlashni talab etadi. Shu munosabat bilan madaniyatlararo kompetentlikni chet tili o'qituvchisining kasbiy va pedagogik kompetentligining tarkibiy qismiga umumiy madaniy kompetentlikning ajralmas qismi sifatida kiritishni o'rinli deb hisoblash mumkin. Demak, chet tili o'qituvchisining madaniyatlararo kompetentligi talabalarning turli shakllarda o'rganilayotgan til mamlakatlari vakillari bilan madaniyatlararo muloqotda to'laqonli qatnashuvchi bo'lish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan aniq tadbirlarni amalga oshirish qobiliyatidir. Shunday qilib, kommunikativ kompetentlikni madaniyatlararo kompetentlikning ajralmas qismi deb hisoblash mumkin.

Nemis tili o'qituvchisining kasbiy yo'naltirilgan madaniyatlararo kompetentligi turli jamiyatlar vakillari o'rtasida haqiqiy madaniyatlararo muloqotni tashkil etish va buni talabalarga o'rgatish imkonini beradi. O'quv xonasida va uning tashqarisida madaniyatlararo muloqotni tashkil etish va amalga oshirish bo'yicha tadbirlar metodikaning bir qismi sifatida quyidagilarni shakllantirishni nazarda tutadi: "o'qituvchining tashkiliy kompetensiyasi, dizayn kompetensiyasi, tadqiqot kompetensiyasi, nazorat kompetensiyasi" [1:19].

Ana shu jihatdan olib qaralganda, nemis tili o'qituvchisining kasbiy-pedagogik faoliyati chet tilida bo'lgan pedagogik muloqot, maqsad va vositalari jarayonida namoyon bo'ladi. Shuning uchun u o'z xususiyatiga ko'ra va uni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lgan chet tili o'qituvchisining kasbiy va kommunikativ funksiyasini aniqlaydi va uni amalga oshiradi.

Shu o'rinda ta'kidlash kerakki, ikkinchi chet tili o'qituvchisi quyidagi bilimlarga ega bo'lishi kerak:

- “til haqidagi asosiy nazariy takliflarni ijtimoiy hodisa sifatida bilish, uning xalqning tafakkuri, madaniyati bilan bog‘liqligi, tilning kelib chiqishi va rivojlanishi, tilning rivojlanishi va faoliyatida lingvistik va ekstralingvistik omillarning nisbati haqida bilish;

- tilning barcha sathlari, tuzilmalari va birliklarining murakkab o‘zaro aloqasida tizimni tashkil etishni bilish;

- tilshunoslikning zamonaviy tendensiyalarini bilish va ularni tanqidiy baholay olish;

- o‘rganilayotgan ikkinchi chet tilining rivojlanish tarixining asosiy bosqichlarini bilish;

- o‘rganilayotgan ikkinchi chet tilining funksional uslublarining xususiyatlarini uning og‘zaki va yozma shakllarida bilish;

- o‘rganilayotgan tilning orfoepiya va orfografiyasining asosiy tamoyillarini bilish” [2:133].

Nemis tilini o‘rgatishdan asosiy maqsad aniq faoliyat bilan shug‘ullanish-chet tilidan foydalanib axborot uzatish va olish, ya’ni muloqot jarayonida ishtirok etishdan iborat. Chet tili darsi chet tili o‘qituvchisi o‘z faoliyati davomida hisobga olishi kerak bo‘lgan o‘ziga xoslikka ega. Hozirgi kunda chet tilini o‘zlashtirishdan asosiy maqsad boshqa madaniyat bilan tanishish va madaniyatlar muloqotida ishtirok etishdir. Bu maqsadga o‘zaro madaniy muloqot qobiliyatini rivojlantirish orqali erishiladi. U kommunikativ xarakterdagi bilimlarga asoslangan holda o‘qitish, chet tili aloqasini o‘rgatish, barcha zarur metodlardan foydalanish, ya’ni chet tili darsining o‘ziga xos xususiyati hisoblanadi. Umumiy ta’lim va tarbiyaviy vazifalar amaliy jihatdan bo‘ysunadi va kommunikativ faoliyat aktini u yoki bu darajada amalga oshirish, ya’ni madaniyatlararo muloqotga kirisha olish chog‘ida hal etiladi. Butun o‘quv jarayoni asosiy vazifa-kommunikativ kompetentlikni shakllantirishni taqozo etadi. Kommunikativ kompetensiya - bu boshqalarni tushunish va muloqot maqsadlari, sohalari va vaziyatlariga adekvat bo‘lgan nutqiy xulq-atvor dasturlarini hosil qilish uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma va malakalardir. Kommunikativ kompetensiya asosida chet tili o‘qituvchisining kasbiy faoliyati jarayoni amalga oshiriladi, shuning uchun bu tushunchani kengaytirish zarur deb bilamiz. Bu kompetentlikni biz chet tili o‘qituvchisining asosiy kasbiy vazifalarini amalga oshirish imkoniyati sifatida tushunamiz.

Shunday qilib, nemis tili o‘qituvchisining kommunikativ kompetentligini kasbiy va kommunikativ deb tushunamiz. Ushbu kontseptsiyaning asosi-xorijiy til o‘qituvchisining rivojlanayotgan shaxsning ijtimoiylashuvining amaliy muammolarini samarali hal qilish qobiliyatini shakllantiradigan zarur pedagogik bilim, ko‘nikma, qobiliyat va shaxsiy fazilatlarining sintezi, ko‘p madaniyatli jamiyatda o‘zini anglash qobiliyati, globallashtirilgan zamonaviy jamiyatda samarali

muloqot qilish qobiliyati, madaniyatlararo muloqot uchun qobiliyat va tayyorlik., qadriyat orientatsiyalarini rivojlantirish, tabiat, jamiyat, odamlarning ma'naviy tajribasi va o'zini yo'naltirish orqali shaxsning jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvi uchun qulay shart-sharoitlarni ta'minlash. Fikrimizcha, nemis tili o'qituvchisining kasbiy faoliyatida yetakchi faoliyat sifatida muloqot jarayoniga alohida e'tibor qaratish lozim. Muloqot ham maqsad, ham chet tilini o'qitish vositasidir. Faqat muloqot orqali o'qituvchi nemis tilini o'qitishning belgilangan maqsadlariga erishadi.

ФЙДАЛАНИГЛАН АДАБИЁТЛАР

1. Глумова Е.П. Методика обучения организации межкультурного общения на материале регионального компонента (немецкий язык) дис. ...канд. пед. наук – Н.Новгород, 2006. – 23 б.
2. Еремин Ю.В. Основы профессиональной коммуникативной подготовки учителя иностранного языка, СПб, – РГПУим. Герцена, 2001. – 181 б.
3. Жалолов Ж.Ж. Чет тили ўқитиш методикаси. Тошкент, 1996.
4. Зарипова Р.А. Чет тили ўқитиш методикасидан қўлланма. Тошкент, 1986.
5. Китайгородская, Г.А. Психолого-педагогические принципы метода активизации резервных возможностей личности обучаемого: Активизация учебной деятельности – М.: Педагогика, 1981.– С. 5-18.
6. Коряковцева Н.Ф. Продуктивное языковое образование и новая роль учителя ИЯ// Материалы научно-практической конференции «Многоязычие и поликультурность в современном мире и школе» МДО. – М., 2007. –209 с.
7. Пассов Е.И. Мастерство и личность учителя ИЯ – М.: Флинта, 2001. –254 с.

GLOBALASHUV SHAROITIDA INNOVATSION YONDASHUVCHI MUTAXASISLAR

Jomonqulova Fazilat Esirgapovna
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsenti,
t.f.n +998994499561, e-mail: fazilat_72@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada malakali kadrlarni tayyorlash va ularning bilimi, saviyasini oshirish, yurtimizni gullab yashnashi uchun barcha imkoniyatlardan unumli foydalanib, dunyo miqiyosidagi o'qitish tizimidan yuqori o'rinlarga olib chiqish haqida yuritilgan. Mazkur maqolada yoshlarni axborot xurujlaridan asrash, ularda axborot imunitetini shakllantirishda zamonaviy usullarning ahamiyati haqida so'z yuritilgan.